

STAVOVI NASTAVNIKA PREMA ODGOJNO—OBRAZOVNOJ INTEGRACIJI DJECE S OŠTEĆENIM SLUHOM

Branko Radovančić

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.33

Primljeno 28. 05. 1985.

SAŽETAK

Ovim radom pokušali smo utvrditi neke od subjektivnih pretpostavki odgojno—obrazovne integracije djece s oštećenim sluhom. U tu svrhu ispitano je 1138 nastavnika redovnih osnovnih škola i škola za slušno oštećenu djecu i omladinu na području grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb. U ispitivanju je primijenjen upitnik za nastavnike (Anketni list I), iz kojeg je za ovaj rad izdvojeno 48 varijabli koje se odnose na sposobnost slušno oštećene djece da savladavaju redovni nastavni program, na njihove socijalne kontakte s vršnjacima te na neke organizacijske probleme integracije. Razlike u stavovima tri grupe nastavnika (CENTAR, PERIFERIJA, DEFEKTOLOZI) prema odgojno—obrazovnoj inteligenciji slušno oštećene djece utvrđene su kanoničkom diskriminativnom analizom. Rezultati ovog ispitivanja pokazali su da sve tri grupe nastavnika imaju nepovoljne stavove u odnosu prema odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece, iako postoje razlike između ispitanih uzoraka nastavnika. Defekto- lozi imaju nešto povoljnije stavove od nastavnika užeg područja grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb.

1. UVOD

Donošenjem Zakona o odgoju i osnovnom obrazovanju (1980), uključivanje djece s oštećenim sluhom u redovne osnovne škole, u SR Hrvatskoj, poprima šire razmjere. Evidentno je nastojanje šire društvene zajednice da se odgoj, obrazovanje i rehabilitacija djece s teškoćama u razvoju, pa tako i gluhe djece (djece sa oštećenim sluhom), tamo gdje je to moguće, provodi u okviru redovnih predškolskih i školskih ustanova. Potrebno je, međutim, napomenuti da integracija djece i omladine s oštećenim sluhom nije započela donošenjem

zakonskih propisa (1980). Ona je započela mnogo ranije, možemo reći od vremena organiziranog školstva za ove osobe. Međutim, to su bili rijetki slučajevi koji su angažiranjem, uglavnom roditelja i nastavnika, manje ili više uspijevali u redovnim odgojno—obrazovnim ustanovama. Od g. 1980. ovom se problemu obraća veća društvena pažnja te se organiziranje pristupilo procesu integracije djece s oštećenim sluhom.

Uspješnost integracije ovisi o objektivnim i subjektivnim faktorima. Između subjektivnih faktora koji mogu imati značajnog utjecaja na uspjeh procesa integra-

¹ Istraživanje je provedeno u okviru projekta „Ispitivanje objektivnih i subjektivnih pretpostavki za uključivanje djece s razvojnim smetnjama u redovne škole zagrebačke regije“, Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

cije slušno oštećene djece (gluhe i nagluhe) u redovni školski sistem, nastavnik (redovni i specijalni) zauzima posebno mjesto.

Nastavnik je vrlo važan, neposredan, sudionik u nastavnom procesu. On prihvaća ili ne prihvaća dijete s oštećenim sluhom, pa su zato i stavovi nastavnika o integraciji slušno oštećene djece u redovni školski sistem vrlo važni, gotovo presudni. O njima ovisi u velikoj mjeri uspješnost integracije.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovog istraživanja ispitivanje stavova nastavnika (redovnih i specijalnih škola) prema odgojnoj—obrazovnoj integraciji djece s oštećenim sluhom.

3. METODE RADA

3. 1. Uzorak ispitanika

Da bi se ostvario cilj ovog istraživanja, bilo je potrebno obuhvatiti ispitivanjem određeni broj redovnih i specijalnih (danas: škole pod posebnim uvjetima) osnovnih škola koje reprezentiraju populaciju iz koje su izabrane.

3. 1. 1. Uzorak nastavnika redovnih osnovnih škola

Populacija redovnih osnovnih škola bila je definirana kao skup škola s područja grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb. Prema podacima Republičke prosvjetno pedagoške službe u g. 1980. na tom području bilo je 156 redovnih osnovnih škola. Iz

tako definirane populacije, a na osnovi četiri kriterija, izvučen je uzorak škola čiji su nastavnici činili uzorak ispitanika u ovom istraživanju. Uzorak redovnih osnovnih škola dobiven je na osnovi ovih kriterija: (1) Veličina škole: sve škole su razvrstane u tri kategorije — mala škola, srednja škola i velika škola. Malom školom smatrala se ona koja je imala po dva paralelna odjeljenja (16 odjeljenja ili manje); srednja škola je ona koja ima po tri paralelna odjeljenja (24 ± 8 odjeljenja); dok se velikom školom smatralo onu školu koja ima četiri ili više paralelnih odjeljenja (32 i više odjeljenja). (2) Kategorija škole. Sve redovne škole koje se nalaze u gradu Zagrebu ili Zajednici općina Zagreb svrstane su prema podacima Republičke prosvjetno pedagoške službe, u četiri kategorije na osnovi ovih kriterija: starost zgrade, opremljenost škole (kabineti i njihova opremljenost, uređenost i stanje sanitarija, mogućnost prehrane djece u školi i opremljenost školske kuhinje, komunikacijski prostori škole i drugo), postojanje gimnastičke dvorane, uređenje vanjskog okoliša, vježbališta, itd. (3) Prenapučenost škole: Pod prenapučenosti škole razumijeva se disproporcija veličine škole i broja učenika koji je pohađaju. (4) Lokacije škole: Sve škole koje se nalaze na području grada Zagreba ili Zajednice općina Zagreb svrstane su u odnosu prema njihovoj lokaciji u tri kategorije:

4. 1. Škole koje se nalaze na užem području grada Zagreba,
4. 2. Škole koje se nalaze u općinskom središtu (mjestu), i,
4. 3. Škole koje se nalaze u selu.

U uzorak redovnih osnovnih škola izabrano je 48 škola proporcionalno u odnosu prema navedenim kriterijima.

Iz tako definiranog uzorka redovnih škola odabran je i uzorak redovnih nastavnika. Uzorkom nastavnika obuhvaćeni su svi nastavnici, pedagozi, psiholozi i direktori škola, oba spola, koji su se na dan ispitivanja odazvali pozivu. Tako je uzorkom nastavnika obuhvaćeno 1138 ispitanika, od čega 712 s užeg gradskog područja (CENTAR) i 426 s područja Zajednica općina Zagreb (PERIFERIJA). U odnosu prema spolu ispitanika očita je neravnomjerna zastupljenost spolova. Tako je s užeg područja grada Zagreba obuhvaćeno 115 muškaraca i 597 žena, a s područja Zajednica općina Zagreb uzorkom je obuhvaćeno 97 muškaraca i 329 žena. Takav odnos muškaraca i žena ne iznenađuje jer je danas poznata činjenica da se za nastavnička zanimanja pretežno opredjeljuju žene.

3. 1. 2. Uzorak nastavnika specijalnih osnovnih škola

Uzorkom specijalnih osnovnih škola obuhvaćene su specijalne osnovne škole (centri, zavodi) koje se nalaze na području grada Zagreba ili Zajednice općina Zagreb, a koje se bave odgojem, obrazovanjem i rehabilitacijom djece i omladine oštećena vida, oštećena sluha, tjelesno invalidne djece i omladine te mentalno retardirane djece i omladine. Uzorkom je ukupno obuhvaćeno 11 specijalnih osnovnih škola, od kojih jedna škola za djecu i omladinu s oštećenim vidom, jedna škola za djecu i omladinu s oštećenim sluhom, tri škole za tjelesno

invalidnu djecu i omladinu i šest škola za mentalno retardiranu djecu i omladinu. Iz tako odabranih specijalnih škola odabran je uzorak specijalnih nastavnika (defektologa). U uzorak su ušli svi nastavnici, pedagozi, psiholozi i direktori specijalnih osnovnih škola koji su se na dan ispitivanja odazvali pozivu. Uzorkom je obuhvaćeno 201 ispitanik, od kojih je 44 muškaraca i 157 žena.

3. 2. Mjerni instrument

Stavovi nastavnika redovnih i specijalnih osnovnih škola prema odgojno—obrazovnoj integraciji djece s oštećenim sluhom, ispitani su instrumentom „Anketni list I”. Anketni list I sadrži 286 tvrdnji od kojih je 48, koje se odnose na djecu s oštećenim sluhom, analizirano u ovom radu. Anketni list I je Likertovog tipa. Uz svaku tvrdnju postoji skala od pet odgovora a ispitanik se odlučuje za jedan od njih. Odgovori se ocjenjuju od 1 do 5. U ovom istraživanju odgovor s oznakom jedan je uvijek najnegativniji u smislu integracije slušno oštećene djece, dok je odgovor s oznakom pet najpovoljniji. Anketni list je sadržavao ovu skalu odgovora:

- a) uopće se ne slažem
- b) uglavnom se ne slažem
- c) ne mogu se odlučiti
- d) uglavnom se slažem
- e) potpuno se slažem

Tvrđnje (indikatori stavova) „Anketnog lista I” koje su analizirane ovim radom:

Redni broj varijable	Indikatori stavova
1.	U razrede (odjeljenja) redovne osnovne škole, uz osiguranje stručne pomoći defektologa, mogu se uključiti i uspješno svladavati redovni nastavni program – gluhi učenici.
2.	U redovnoj osnovnoj školi mogu se samo u posebne razrede (odjeljenja) uključiti i uspješno svladavati redovni nastavni program – gluhi učenici.
3.	U redovnoj osnovnoj školi mogu dio redovnog nastavnog programa uspješno svladavati u redovnim, a dio u posebnim razredima (odjeljenjima) ili grupama – gluhi učenici.
4.	Gluha djeca mogu u redovnim razredima redovne osnovne škole, uz stručnu pomoć defektologa, uspješno svladavati programe iz predmeta:
4.	– Hrvatskog ili srpskog jezika
5.	– Stranog jezika
6.	– Matematike
7.	– Fizike
8.	– Kemije
9.	– Povijesti
10.	– Zemljopisa
11.	– Biologije
18.	– Poznavanja prirode
13.	– Tjelesnog odgoja
14.	– Tehničkog odgoja
15.	– Glazbenog odgoja
16.	– Likovnog odgoja
17.	Gluha djeca u redovnoj osnovnoj školi mogu uspješno svladavati samo u posebnim razredima ili grupama redovne nastavne programe iz ovih predmeta:
17.	– Hrvatskog ili srpskog jezika
18.	– Stranog jezika
19.	– Matematike
20.	– Fizike
21.	– Kemije
22.	– Povijesti
23.	– Zemljopisa
24.	– Biologije
25.	– Poznavanja prirode
26.	– Tjelesnog odgoja
27.	– Tehničkog odgoja
28.	– Glazbenog odgoja
29.	– Likovnog odgoja
30.	Za gluha djecu u redovnoj osnovnoj školi najpogodniji oblik nastavnog rada je takav frontalni rad u kojem se posvećuje posebna pažnja pojedinim učenicima.

31. U društvu s gluhom osobom ja bih se osjećao (–1a) kao sa svakom drugom osobom.
32. U redovne osnovne škole treba da ide većina gluhe djece.
33. Učenici bez smetnji u razvoju mogu kao prijatelja imati gluhog učenika.
34. Druženje učenika bez smetnji u razvoju s gluhim učenicima, štetno je.
35. Gluhi učenik u redovnom razredu osnovne škole može loše djelovati na uspjeh čitavog razreda.
36. Najbolje bi bilo da sva gluha djeca polaze specijalne škole.
37. Isti školski uspjeh u redovnoj osnovnoj školi, kao i djeca bez smetnji u razvoju, mogu postići gluhi učenici.
38. Po mnogim svojim osobinama gluha djeca su jednaka djeci bez smetnji u razvoju.
39. Neka gluha djeca mogu postići bolji školski uspjeh od mnoge djece bez smetnji u razvoju.
40. Redovna škola može pružiti gluhom učeniku sve ono što mu pruža specijalna škola.
41. Redovnu osnovnu školu moguće je potpuno osposobiti za prihvatanje gluhe djece.
42. Isto tako kao i ostala djeca mogu biti sretna – gluha djeca.
43. Među ostalom djecom u redovnoj školi osjećaju se usamljenom – gluha djeca.
44. U redovnoj osnovnoj školi doživljavati će posebne neugodnosti od svojih vršnjaka bez smetnji u razvoju – gluha djeca.
45. Za normalan rad u razredu redovne osnovne škole predstavlja smetnju – gluhi učenik.
46. Štetna su nastojanja da se u redovne osnovne škole uključe gluha djeca.
47. Druženje s ostalim učenicima u redovnoj osnovnoj školi je za gluhe učenike korisnije nego druženje s gluhim učenicima u specijalnoj školi.
48. Učenici redovne osnovne škole mogu se pripremiti da razumno i drugarski prihvate gluhe učenike.

3. 3. Način provođenja ispitivanja

Posebno instruirani suradnici Fakulteta za defektologiju posjetili su svaku od 48 škola i 11 specijalnih škola i, grupnom metodom, ispitali sve nastavnike koji su se na unaprijed dogovoreni dan ispitivanja nalazili na radnom mjestu. Ispitivanju nastavnika uvijek su prisustvovala dva do tri anketara.

3. 4. Metode obrade podataka

Podaci dobiveni primjenom „Anketnog lista I“ obrađeni su u Sveučilišnom računskom centru (SRCE) u Zagrebu. Primijenjena je MANOVA (multivarijatna analiza varijance) i DISCRM (multipla grupna diskriminativna analiza) na temelju Cooley–Lohnesova programa (Cooley i Lohnes, 1971).

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Kao što je navedeno u odjelku br. 3, u ovom ispitivanju ispitane su tri grupe nastavnika (CENTAR — PERIFERIJA — DEFEKTOLOZI) koje su odgovarale na 48 tvrdnji (indikatora stavova) o odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece u redoviti školski sistem. Da bi se utvrdile razlike u stavovima između ispitanih grupa, bilo je potrebno analizirati frekvencije odgovora ispitanika. Zatim je upotrijebljena multivarijatna analiza varijance koja pruža informacije i o razlikama u stavovima ispitanih grupa na svakoj ispitanoj varijabli. Osim toga, omogućuje testiranje

hipoteze da li se centriodi grupa značajno razlikuju u prostoru ispitanih varijabli—indikatora stavova. Budući da podaci dobiveni skalama Likertovog tipa predstavljaju vrijednosti na ordinalnoj skali, kao početni korak u obradi rezultata izvršena je normalizacija i standardizacija podataka.

Diskriminativnom analizom utvrđena je struktura razlika u stavovima ispitanih grupa na osnovi ortogonalnih projekcija varijabli na diskriminativne funkcije i veličine povezanosti između diskriminativnih funkcija i pripadnosti pojedinoj grupi ispitanika (koeficijent kanoničke korelacije — R).

Tablica 1.

Odgovori nastavnika izraženi u postocima i F—testovi

Redni broj varijable	CENTAR N=712					PERIFERIJA N=426					DEFEKTOLOZI N=201					F—test
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
1.	52	20	17	11	1	49	23	15	13	1	31	33	12	20	4	14.85*
2.	31	25	15	14	15	27	24	15	19	15	18	35	16	20	10	1.26
3.	36	19	18	23	4	30	20	17	28	5	16	18	15	42	8	20.70*
4.	36	24	21	17	2	31	26	19	21	2	27	23	18	27	4	6.94*
5.	44	21	22	11	1	34	27	21	16	1	34	22	21	19	3	7.16*
6.	31	20	20	26	3	26	22	18	29	5	20	26	18	30	5	4.02*
7.	31	21	22	24	2	27	22	19	28	3	21	27	19	30	3	3.60*
8.	32	21	23	22	2	27	23	20	27	3	21	26	19	31	3	5.68*
9.	32	22	21	22	3	27	22	19	29	3	21	24	18	31	5	7.51*
10.	31	22	21	24	3	26	22	18	31	3	20	21	19	34	6	9.10*
11.	31	21	21	24	3	26	21	19	31	3	20	22	21	32	5	7.11*
12.	30	21	20	25	3	25	23	18	32	4	18	23	19	33	6	7.67*
13.	20	15	15	37	12	15	16	15	39	14	10	14	15	36	25	10.79*
14.	22	15	17	35	10	16	15	17	40	11	9	16	12	40	21	13.93*
15.	50	19	21	8	2	49	23	17	9	2	39	21	22	13	5	6.77*
16.	18	13	14	37	18	12	15	11	43	20	9	13	11	35	30	9.10*
17.	22	31	17	18	13	22	33	12	24	10	22	30	11	25	11	.11
18.	22	28	17	18	14	21	28	14	25	11	20	27	11	26	16	1.07
19.	20	33	16	19	12	19	35	12	25	10	20	32	12	24	11	.01

(nastavak Tablice 1.)

Redni broj varijable	CENTAR N=712					PERIFERIJA N=426					DEFEKTOLOZI N=201					F—test
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	
20.	20	32	17	19	12	18	35	13	24	9	19	34	14	22	11	.02
21.	20	32	18	18	12	18	36	12	25	10	19	33	14	22	11	.02
22.	21	31	16	19	13	19	35	12	24	10	18	36	12	22	11	.04
23.	21	31	16	19	13	19	36	12	23	9	19	35	13	21	11	.10
24.	20	32	16	19	13	19	36	12	24	9	20	34	14	21	10	.16
25.	20	32	15	20	12	19	36	11	25	9	19	37	11	22	11	.10
26.	21	34	14	17	13	17	41	11	22	9	27	33	10	18	12	1.18
27.	21	33	15	17	13	18	40	12	21	9	27	33	10	19	9	1.60
28.	21	19	21	18	21	21	21	16	22	20	15	26	17	15	22	.47
29.	21	35	12	17	13	21	38	11	21	10	30	32	10	17	10	2.00
30.	29	20	19	12	20	29	24	13	20	15	22	21	14	21	21	3.04*
31.	16	16	16	29	23	8	18	18	29	27	10	15	9	31	34	7.02*
32.	55	19	14	9	3	49	26	11	11	3	36	28	16	16	4	10.39*
33.	3	8	14	39	36	1	6	12	38	42	3	16	12	43	26	11.58*
34.	0	2	8	28	62	1	1	5	23	69	0	0	3	20	76	8.43*
35.	6	8	20	30	37	4	8	17	27	44	2	13	11	39	34	2.99*
36.	59	21	9	7	3	59	20	7	11	3	26	29	10	25	10	53.12*
37.	35	28	16	15	6	29	31	18	17	5	27	30	19	20	4	1.52
38.	9	13	18	46	15	7	14	13	46	20	8	24	14	38	15	4.63*
39.	5	15	23	37	19	6	11	19	41	23	8	20	16	35	20	4.17*
40.	69	21	6	4	0	64	26	5	4	0	50	31	11	6	1	12.24*
41.	48	25	16	9	2	40	31	15	11	3	23	34	17	20	5	22.84*
42.	4	11	16	40	28	4	12	13	40	31	3	12	12	41	31	.53
43.	22	33	23	18	4	17	35	20	23	6	23	43	19	12	2	7.40*
44.	19	31	18	26	6	10	27	20	32	10	23	45	15	14	2	29.69*
45.	42	29	14	13	2	34	35	14	13	4	33	40	12	14	1	3.20*
46.	41	22	20	13	5	32	24	21	15	8	18	23	19	27	13	27.77*
47.	15	15	37	26	6	9	18	36	26	11	14	23	22	32	8	3.06*
48.	15	15	37	26	6	9	18	36	26	11	14	23	22	32	8	11.36*

* Vrijednost F testa značajna na razini $P < 0,05$.

U Tablici 1. prikazani su odgovori 1339 nastavnika (redovnih i specijalnih škola) na 48 tvrdnji iz „Anketnog lista 1“ koji izražavaju stavove nastavnika prema odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece. Odgovori, izraženi u postocima, svrstani su u pet kategorija, samo što odgovor 1 označuje najnepovoljniji stav (u smjeru integra-

cije), a odgovor 5 predstavlja najpovoljniji stav nastavnika za integraciju gluhe djece.

Budući da će detaljna analiza odgovora nastavnika biti izvršena u sklopu analize varijance i diskriminativne analize, ovdje ćemo se samo globalno osvrnuti na dobivene rezultate.

Na osnovi distribucija odgovora u va-

rijablama čiji su rezultati prikazani u Tablici 1. moguće je zamijetiti nepovoljan stav nastavnika u odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece. Takav negativan trend zapaža se, generalno gledajući, kod sve tri grupe ispitanika. Ipak je moguće uočiti da postoje i određene razlike među grupama. Tako npr. najnepovoljniji stav izražavaju nastavnici užeg gradskog područja (CENTAR), nešto povoljniji nastavnici prstena Zajednice općina Zagreb (PERIFERIJA), a najpozitivniji stav imaju defektolozi (iako je i njihov stav, u cjelini uzevši, nepovoljan). Ako promatramo redovne nastavnike kao grupu, onda se zapaža da oni imaju manje povoljne stavove o odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece od defektologa. Takva je situacija mogla nastati zbog niza razloga među kojima možemo spomenuti samo neke, npr. nedovoljna informiranost nastavnika o sposobnostima i mogućnostima gluhe djece, zatim nedovoljno ili nikakvo iskustvo u radu s gluhom djecom, te su njihovi odgovori vjerojatno i odraz straha pred nepoznatim, i prevelik broj učenika u razredu i sl. Generalno uzevši, možemo zapaziti da redovni nastavnici ne izražavaju veliku spremnost da u svoje odjeljenje prihvate gluho dijete. To najbolje ilustriraju njihovi stavovi izraženi u varijabli br. 36 — „Najbolje bi bilo da sva gluha djeca polaze specijalne škole“. S tom tvrdnjom slaže se 80% redovnih nastavnika (ali i 55% defektologa).

U Tablici 1. prikazani su i F omjeri i razine značajnosti razlika uzoraka ispitanika za svaku varijablu posebice.

Inspekcijom rezultata u Tablici 1. možemo uočiti da se grupe ispitanih nastavnika značajno razlikuju u varijablama br. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39,

40, 41, 43, 44, 45, 46, 47 i 48. Dakle, od 48 varijabli koje su primijenjene na uzorke nastavnika redovnih i specijalnih škola, u njih 32, grupe se statistički značajno razlikuju, dok u 16 varijabli ne postoje statistički značajne razlike. Od 16 varijabli u kojima se grupe ne razlikuju njih 13 (od 17. do 29 tvrdnje) odnose se na tvrdnju: Gluha djeca u redovnoj osnovnoj školi mogu uspješno svladavati samo u posebnim razredima (odjeljenjima) ili grupama redovne nastavne programe iz 13 nastavnih predmeta koji se uče u osnovnoj školi. Kao što se vidi iz Tablice 1, odgovori sve tri grupe nastavnika su vrlo slični. Više od 50% svih ispitanika slaže se s navedenom tvrdnjom, što predstavlja u biti negativan stav prema integraciji gluhe djece u redovni školski sistem. Ta situacija ukazuje na pretežno negativan stav svih ispitanika prema integraciji gluhe djece. Naime, analizom rezultata vidi se da sve ispitane grupe pretežno izražavaju stav da gluha djeca mogu uspješno svladavati programe pojedinih predmeta u osnovnoj školi u posebnim odjeljenjima ili grupama u okviru redovne škole. Iznenaduje gotovo isti takav stav defektologa koji su obuhvaćeni ovim ispitivanjem. Naime, mnogo defektologa još se prisjeća teškoća koje su se javljale u vrijeme kada su postojala posebna odjeljenja pri redovnim osnovnim školama i negativnih efekata takve organizacije, te se takav njihov stav nije očekivao. Varijabla 2 praktično označuje istu tvrdnju kao i varijable 17 do 29. Međutim, ta je tvrdnja ovdje globalno izražena i odnosi se na redovni program u cijelosti a ne specificirano po nastavnim predmetima. I ovdje su prisutni vrlo slični (negativni) stavovi ispitanih grupa nastavnika 54% redovnih nastavnika i 54% defekto-

loga slažu se sa navedenom tvrdnjom.

Isti uspjeh u redovnoj osnovnoj školi, kao i djeca bez smetnji u razvoju mogu postići gluha djeca, glasi tvrdnja pod rednim brojem 37. Trend stavova ispitanika isti je i u toj varijabli kao i u gore navedenim. Naime, s tom se tvrdnjom podjednako ne slažu ispitanici CENTAR – PERIFERIJA – DEFEKTOLOZI (više od 60%). Varijabla br. 42 također značajno ne razlikuje grupe. Ta varijabla odražava uspješnost socijalizacije gluhih učenika i glasi: Isto tako kao i ostala djeca, mogu biti sretna gluha djeca. Analizom odgovora ispitanika uviđamo da sve tri grupe izražavaju pozitivan stav. Ako promatramo sve tri grupe zajedno, onda vidimo da se 70% svih ispitanika pozitivno izjašnjava. Primjećuje se međutim da defektolozi kao grupa imaju u nešto većem postotku pozitivan stav prema navedenoj tvrdnji (72%).

Rezultati multiple grupne diskriminativne analize prikazani su u tablicama 2, 3. i 4. U Tablici 2, navedeni su uklonjeni sukcesivni korijeni, koeficijenti kanoničke korelacije, kvadrat koeficijenata kanoničke korelacije, aproksimacija Wilksova testa putem Raova F testa i Bartlettova H_i -kvadrat testa, stupnjevi slobode, razina značajnosti, kao i postotak traga od D i postotak

traga od R matrice. U Tablici 3. iskazane su korelacije svake od primijenjenih varijabli s izoliranim diskriminativnim funkcijama, a u Tablici 4, navode se centriodi ispitanih grupa.

Analizom navedenih rezultata uviđamo da je koeficijent kanoničke korelacije za prvu funkciju značajan na razini od $P = 0.0001$, dok je koeficijent kanoničke korelacije za drugu funkciju relativno nizak te bi se njegova značajnost mogla utvrditi na razini od $P = .0267$. Dakle, možemo zaključiti da se tri grupe nastavnika (CENTAR – PERIFERIJA – DEFEKTOLOZI) značajno razlikuju u prostoru od 48 varijabli (indikatora stavova). Budući da su u ovom ispitivanju obuhvaćene tri grupe ispitanika i budući da je broj grupa manji od broja varijabli, maksimalni mogući rang diskriminativnog prostora je $g-1$. Zato su se i mogle izolirati dvije diskriminativne funkcije. Centroidi grupa na prvoj diskriminativnoj funkciji se značajno razlikuju. Najveće razlike su između centroida grupe defektologa i grupe nastavnika Zajednice općina Zagreb (PERIFERIJA). Ta razlika doseže gotovo jednu i pol standardnu devijaciju (1.478). Razlike između defektologa i nastavnika užeg gradskog područja (CENTAR) nešto su manje. Među-

Tablica 2.

Rezultati diskriminativne analize

Uklonjeni korijeni	Kanonički R	R kvadrat	H_i kvadrat	df	P	% traga od D	% traga od R
0	.510	.260	463	96	.0000	86.95	3.111
1	.224	.050	67	47	.0267	13.05	6.090

Tablica 3.

Struktura diskriminativnih funkcija

Redni broj varijable	I		Redni broj varijable	II		Redni broj varijable	II	
	I	II		I	II		I	II
1.	.28	.16	17.	.02	-.24	33	-.24	.28
2.	.05	.16	18.	.08	.02	34	.16	.33
3.	.31	.30	19.	.01	.01	35	-.02	.30
4.	.16	.26	20.	.01	.01	36.	.53	.11
5.	.13	.35	21	.01	.02	37	.06	.15
6.	.10	.25	22	.00	-.03	38	-.12	.25
7.	.10	.23	23	.00	-.05	39	-.11	.25
8.	.12	.29	24	-.01	-.06	40	.25	.21
9.	.15	.32	25	-.01	-.04	41	.32	.34
10.	.18	.32	26	-.08	-.03	42	.03	.11
11.	.15	.29	27	-.09	-.05	43	-.17	.25
12.	.16	.30	28	.05	.01	44	-.32	.55
13.	.22	.26	29	-.10	-.07	45	.01	.31
14.	.25	.30	30	.13	-.09	46	.34	.42
15.	.19	.04	31	.13	.34	47	-.02	.30
16.	.18	.32	32	.23	.20	48	-.15	.46.

Tablica 4.

Centroidi grupa u diskriminativnom prostoru

	I	II
CENTAR	-.180	-.194
PERIFERIJA	-.269	.305
DEFEKTOLOZI	1.209	.042
Udaljenost centroida	F = 5,175 df ₁ = 96 df ₂ = 2578	P = 0,0001

tim, i one značajno prelaze jednu standardnu devijaciju (1.389). Razlike između centroida grupa na drugoj diskriminativnoj funkciji značajno su manje a zanimljivo je da su one najveće između nastavnika CENTAR – PERIFERIJA (.499).

Izolirane diskriminativne funkcije moguće je interpretirati slično interpretaciji faktora u okviru faktorske analize, s tom

razlikom što diskriminativna analiza proizvodi faktore koji su međusobno ortogonalni. U ovom ispitivanju izolirane su dvije diskriminativne funkcije (faktora). Kao što se vidi iz priloženih rezultata u tablici 2. i 3, struktura prve diskriminativne funkcije je najbitnija za diskriminaciju grupa, jer po logici metode prvi faktor iscrpljuje najveću količinu varijance

(86.95%), dok drugi faktor iscrpi njezin ostatak (13.05). Dakle, analizom Tablice 3, možemo općenito napomenuti da prvi faktor nije dobro (u faktorskom smislu) definiran primijenjenim sistemom varijabli. To potvrđuje i činjenica što on iscrpljuje manje traga od R matrice (3.111) nego drugi faktor (6.090). Struktura drugog faktora je konzistentnija. Snop varijabli koje ga opisuju je bliži. Međutim, on značajnije ne pridonosi razlikovanju grupa. U faktorskom smislu drugi faktor je bolje definiran.

Analizom Tablice 3, vidimo da najveće korelacije s diskriminativnim funkcijama imaju upravo one varijable za koje su univarijantni F omjeri u Tablici 1. statistički značajni. Analizom varijabli koje opisuju pojedinu funkciju, moguće je svakoj od njih pobliže odrediti sadržaj.

Najveću projekciju na prvu diskriminativnu funkciju (.53) ima varijabla broj 36, koja glasi: Najbolje bi bilo da sva gluha djeca polaze specijalne škole. Analizom rezultata koji prethode diskriminativnoj analizi uočuje se da je smjer odgovora nastavnika u pravcu izrazitog slaganja s tom tvrdnjom, što naravno, predstavlja **neprihvatanje** integracije gluhe djece u redovnu školu. Ostale varijable koje definiraju prvu diskriminativnu funkciju imaju s njom niske korelacije. Varijabla broj 1 ima treću po veličini (.28) korelaciju s prvom diskriminativnom funkcijom, a odnosi se na uspješno uključivanje gluhe djece u redovne osnovne škole uz stručnu pomoć defektologa. Smjer odgovora nastavnika u toj varijabli istovjetan je smjeru u varijabli broj 36, što potvrđuje da se integracija gluhe djece ne prihvaća ni uz pomoć defektologa. Varijable 15 i 30 imaju niske ali značajne projekcije na

prvu funkciju, dok njihova projekcija na drugu funkciju nije statistički značajna. Njihov se sadržaj odnosi na individualizirani oblik rada s gluhom djecom u redovnoj školi kao i na njihovu mogućnost svladavanja programa glazbenog odgoja uz stručnu pomoć defektologa. U tim je varijablama također došao do izražaja nepovoljan stav nastavnika prema mogućnostima i sposobnostima gluhe djece i njihove odgojno—obrazovne integracije.

Grupa varijabli pod rednim brojem 3,32 i 40, dominantnije projekcije ima na prvoj funkciji. Međutim, njihove su projekcije, po svojoj veličini, vrlo slične i na drugoj funkciji. Budući da ipak opisuju i prvu funkciju, to ćemo na ovom mjestu analizirati njihov sadržaj. Varijabla br. 3 glasi: U redovnoj osnovnoj školi gluha djeca mogu dio redovnog nastavnog programa uspješno svladavati u redovnim a dio u posebnim razredima ili grupama, U redovne škole treba da ide većina gluhe djece, glasi tvrdnja br. 32, dok varijabla br. 40 predstavlja tvrdnju: Redovna škola može pružiti gluhom učeniku sve ono što mu pruža specijalna škola. U sve tri varijable prisutni su izrazito nepovoljni stavovi ispitanih nastavnika. Prema tome, analizom sadržaja varijabli (indikatora stavova), koje opisuju prvu diskriminativnu funkciju, možemo zaključiti da prva funkcija predstavlja **generalno negativan stav prema integraciji gluhe djece u redoviti školski sistem**.

Drugu diskriminativnu funkciju opisuju nekoliko grupa varijabli koje svojim sadržajem govore o: modalitetu integracije, mogućnosti svladavanja pojedinih nastavnih predmeta, socijalizaciji i ličnosti gluhe djece, kao i njihovim mogućnostima i sposobnostima. Značajne korelacije s tom

funkcijom imaju varijable: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47 i 48. Analizom ovog skupa varijabli moguće je utvrditi da drugu diskriminativnu funkciju opisuju pozitivni i negativni stavovi ispitanih nastavnika. Tako npr. u varijabli broj 2, nastavnici se slažu da se gluha djeca mogu uključiti u redovnu školu i uspješno svladavati nastavni program, ali samo u posebnim razredima (odjeljenjima). Dakle, izražavaju stav koji ne ide u smjeru integracije gluhe djece, nego suprotno. Varijable od rednog broja 4. do 16., s izuzetkom varijable broj 15 koja dominantno opisuje prvu funkciju, odnose se na uspješno svladavanje nastavnih programa iz predmeta koji se uče u redovnoj osnovnoj školi, uz pomoć defektologa, u redovnim razredima osnovne škole. Osim uspješnog svladavanja programa iz tjelesnog, tehničkog i likovnog odgoja, ispitani nastavnici smatraju da gluha djeca ne mogu svladavati programe ostalih predmeta. Ovi rezultati također ukazuju na nepovoljne stavove nastavnika o mogućnosti integracije gluhe djece.

Zapaža se, međutim, pozitivan stav nastavnika u varijablama socijalizacije (varijable: 31, 33, 34, 35, 47 i 48). Tako npr. ispitanici smatraju da bi se u društvu s gluhom osobom osjećali kao i sa svakom drugom osobom; učenici bez smetnji u razvoju mogu imati gluhog prijatelja; druženje s gluhim učenicom nije štetno za učenike bez oštećenja sluha; gluhi učenik u redovnom razredu neće loše djelovati na ostale učenike; druženje gluhog učenika s učenicima bez oštećenja sluha za njega je korisnije nego druženje s gluhim učenicima, te da se učenici redovne osnovne škole mogu pripremiti da razumno i dru-

garski prihvate gluhe učenike. Uz pozitivan stav nastavnika prema gluhoj djeci koji je izražen u navedenim varijablama, veže se također njihov pozitivan stav u varijablama br. 38 i 39, koje održavaju mišljenje nastavnika o sposobnostima i mogućnostima gluhe djece. Tako varijabla br. 38 glasi: Po mnogim svojim osobinama gluha djeca su jednaka djeci bez smetnji u razvoju; a varijabla br. 39 glasi: Neka gluha djeca mogu postići bolji školski uspjeh od djece bez smetnji u razvoju. Uz pozitivne stavove koji opisuju ovu funkciju vežu se i negativni stavovi izraženi u varijablama br. 37, 41, 43, 44, 45 i 46. Tako se npr. nastavnici ne slažu da gluha djeca mogu postići isti školski uspjeh kao i njihovi vršnjaci koji čuju. Dalje, smatraju da redovnu osnovnu školu nije moguće sasvim pripremiti za prihvrat gluhih učenika; da će se gluha djeca u redovnoj osnovnoj školi osjećati usamljenom; da će doživljavati posebne neugodnosti od svojih vršnjaka koji čuju, te da gluha djeca predstavljaju smetnju za normalan rad u redovnoj školi, kao i da su štetna nastojanja da se u redovne osnovne škole uključe gluha djeca. Druga diskriminativna funkcija odražava negativne stavove nastavnika kada je riječ o odgojno—obrazovnoj integraciji gluhe djece i pozitivne stavove kada se govori o ličnosti gluhog djeteta i njegovim socijalnim kontaktima.

Skup varijabli od rednog broja 17. do 29. ne korelira značajno niti s prvom niti s drugom diskriminativnom funkcijom. Analizom njihovog sadržaja ipak je moguće dobiti određeni uvid u njihovo značenje. Sadržaj tih varijabli karakterizira tvrdnja: Gluha djeca u redovnoj osnovnoj školi mogu uspješno svladavati samo u posebnim razredima (odjeljenjima)

ili grupama redovne nastavne programe iz 13 predmeta koji se proučavaju u redovnoj osnovnoj školi. Nastavnici se velikim dijelom slažu s tom tvrdnjom. Nema značajnih razlika između pojedinih grupa (CENTAR – PERIFERIJA – DEFEKTOLOZI). Naime, stavovi sve tri grupe nastavnika u odnosu prema spomenutoj tvrdnji vrlo su homogeni, što također ukazuje na njihova nepovoljna mišljenja o integraciji gluhe djece u redovni školski sistem.

Dakle, možemo zaključiti da u obje diskriminativne funkcije prevladava općenito negativan stav prema integraciji gluhe djece, s tom razlikom što prva diskriminativna funkcija odražava isključivo negativan stav, dok druga funkcija osim negativnih, ukazuje i na neke pozitivne stavove nastavnika. Jasno se, naime, zapaža da su stavovi nastavnika prema ličnosti gluhog djeteta uglavnom pozitivni. Međutim, ako se radi o uključivanju tog djeteta u redovnu školu, tada su stavovi nastavnika uglavnom negativni.

5. ZAKLJUČAK

Analiza rezultata prezentiranih u ovom radu ukazuje na teškoće odgojno–obrazovne integracije slušno oštećene djece, koje su rezultat subjektivnih faktora tj. stavova nastavnika. Značajan postotak nastavnika (redovnih škola i defektologa) nema pozitivan stav prema integraciji gluhe djece, iako je moguće uočiti i značajne razlike između ispitanih uzoraka nastavnika. Tako se vidi da defektolozi imaju nešto povoljnije stavove od nastavnika užeg područja grada Zagreba i Zajednice općina Zagreb (vidi centroide grupa). Ovo ispitivanje nije imalo svrhu da utvrdi zašto su stavovi

nastavnika takvi kakvi su iskazani, nego da konstatira moguće razlike između ispitanih grupa nastavnika. Zato razloge za takvo stanje možemo razmatrati samo na osnovi određenih pretpostavki. Budući da su neke od pretpostavki naznačene još prilikom interpretacije rezultata u Tablici 1, to ćemo na ovom mjestu ukratko spomenuti moguće činioce koji su eventualno generirali dobivene stavove nastavnika,

(1) Nedovoljna informiranost nastavnika o sposobnostima i mogućnostima slušno oštećene djece kao i o radu s takvom djecom.

(2) Nastavnici nemaju iskustva u radu sa slušno oštećenom djecom, a budući da su njihove spoznaje o toj djeci skromne, odbijanje integracije može biti rezultat straha od nepoznatoga.

(3) Nepovoljni stavovi nastavnika prema integraciji slušno oštećene djece mogu biti posljedica činjenice što su, ne rijetko, razredna odjeljenja pretrpana, te bi u takvom odjeljenju smještaj i jednog slušno oštećenog učenika nastavniku predstavljao dodatan problem u radu.

(4) Materijalni položaj osnovnog obrazovanja i opterećenost nastavnika nastavnim i općenito školskim obavezama također je mogao utjecati na formiranje stavova nastavnika o odgojno–obrazovnoj integraciji djece s oštećenim sluhom.

Čini nam se, međutim, da je za formiranje pozitivnih stavova nastavnika o odgojno–obrazovnoj integraciji slušno oštećene djece prijeko potrebno da oni u toku svog obrazovanja steknu, barem na informativnoj razini, spoznaje o slušno oštećenoj djeci. Isto tako smatramo da je u školi potrebno uključiti u rad defektologa–stručnog suradnika. On će, naime u svakoj

školi gdje su takva djeca smještena, pomoći i drugih oblika rada, samostalno raditi sa nastavniku, i u okviru pojedinih nastavnih slušno oštećenim djetetom.

LITERATURA

1. Cooley, W. W., Lohnes, P. R.: Multivariate data analysis. Wiley & Sons, New York, 1971.
2. Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju. Narodne novine, 1980, br. 4.

TEACHERS ATTITUDES TOWARDS EDUCATIONAL INTEGRATION OF HEARING IMPAIRED CHILDREN

Summary

The aim of this study was to determine some subjective prerequisites to educational integration of children with hearing impairments. In a sample of 1138 regular school teachers and teachers working in special schools for pupils with hearing impairments in the Zagreb area „A Questionnaire for Teachers I” was applied. In this study 48 variables from the questionnaire describing the capability of pupils with hearing impairments to master the program of regular schools, their social contacts with peers and some organizational problems of integration were analysed. The differences in attitudes towards integrated education of children with hearing impairments manifested by the three groups of teachers (those from the centre of the town, those from the larger Zagreb area, and those from special schools) were analysed by the canonical discriminant function analysis. The results of this study indicate that, in general, teachers have unfavourable attitudes towards integrated education of pupils with hearing impairments, though there are some differences between the three groups of teachers studied. Teachers working in special schools have more favourable attitudes than teachers from the centre of the town or those from the larger Zagreb area.